

ket a gazdasági depresszió, a későbbiekben – a háború alatt és után – pedig az amerikanizáló, beolvasztó törekvések hoztak magukkal. Szó esik azokról a magyar személyiségekről is, akik – elsősorban városi, kisebb részben állami szinten – a politika és a kormány munka pályájára léptek, s ott érték el sikereket – a magyar közösség javára is.

Az utolsó fejezet a clevelandi magyarság háborús erőfeszítéseivel, majd a bevándorlás további szakaszaival foglalkozik, és ismerteti a közelmúlt magyar szempontú fejleményeit, melyek között ott a szomorú folyamat is: az egyedülálló jelentőségű, sajátos Buckeye Road-i magyar negyed megállíthatatlan felbomlása.

A monográfiát három írás kíséri. *Dennis Frigyes Fredericks* a clevelandi magyarság útját foglalja össze, *Rick Örley* tiszteletes a Magyarországi Szent Erzsébet templom felépítésének történetéről ír, míg *Lél F. Somogyi* a magyar kulturális örökséget ismerteti kivonatosan. A kötetet *Karl Bonutti* és *Joe Eszterhas* rövid írásai vezetik be, és figyelemre méltó dokumentum- és képanyag egészíti ki.

Szkárosi Endre

Magyar művészet 1890–1919. I–II.

Szerkesztő: *Németh Lajos*, a szerkesztő munkatársa: *Bernáth Mária*, képszerkesztő: *Beke László*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 687 l. + 9,25 ív melléklet; 597 l. (A magyarországi művészet története 6. Főszerkesztő: *Aradi Nóra*)

A magyar művészettörténetírás minden eddiginél nagyobb vállalkozásának, a nyolc kötetre tervezett *A magyarországi művészet története* című összegzésnek első köteteként jelent meg a *Magyar művészet 1890–1919* című munka 86 ív terjedelemben, kilenc ívnyi képmelléklettel, amelyhez második kötetként egy 76 ív terjedelmű képanyag csatlakozik. Az MTA *Művészettörténeti kutató csoportja* keretében készülő nagy szintézis főszerkesztője Aradi Nóra, az elsőként megjelent 6. kötet szerkesztője Németh Lajos.

A századforduló korának a hazai művészettörténetben önálló periódusnak tekinthető szakaszával kapcsolatos kutatások az elmúlt évtizedekben olyan eredmények sorát hozták, hogy erről a korszakról lehetett elkészíteni a nagyszabású vállalkozás elsőként megjelent terjedelmes kötetét.

A szerkesztő nagy munkát vállalt s oldott meg sikerrel. Németh Lajosnak nemcsak az igen terjedelmes kötet huszonöt szerzőjének munkáját kellett összehangolnia, a viszonylag egységes szemléletet és mértéket, s a megfelelő terjedeleमारányokat kialakítani, de a szintézis összegző voltát elsőrendűen kifejező-megfogalmazó kulcsfejezeteket is ő írta. Így Németh Lajos munkája a korszak általános bemutatása, az európai és hazai viszonyok rajza, a századforduló magyar társadalmának, kultúrájának bemutatása, a művészet s a művész társadalmi szerepének változásáról adott áttekintés, művészet és a valóság viszonyának érzékeltetése és a tárgyalt periódus magyar művészetének európai helyéről-helyzetéről adott jellemzés a zárófejezetben. Ugyanakkor számos egyéb fejezet, portré, mint (többek között) a Hollósy-körőről, a nagybányai mozgalomról s művészetéről szóló és a Csontváry sajátos művészalkatáról, életútjáról adott sokoldalú pályakép is Németh Lajos munkája.

A századforduló évtizedeinek magyar művészetéről adott szintézis nem csupán művészettörténeti érdekű, hanem az általános társadalmi, kulturális fejlődést tekintve is igen tanulságos. Nyilvánvaló, hogy e periódus művészete, csakúgy mint irodalma is, határozott szerepet játszott a modern Magyarország jellegzetességeinek, karakterének kialakításában. A művészi törekvésekben viszont a társadalom helyzete-befolyása nem tette még lehetővé a korszerű európai irányzatokhoz való szorosabb igazodást. Néhány évtizednyi késés érzékelhető. Érdekes és sajátosan hazai jelenség, hogy a külföldi tanulmányutak, bár a legkorszerűbb művészeti törekvések színhelyeire vezettek, nem hozták a várható eredményt, mert művészeink hazatérve az itthoni társadalmi, művészi közeg igényeihez kényszerültek igazodni. Nem a művészek tehetségén múltott ez a felzárkózásra való képtelenség, hanem a hazai viszonyokon. Németh Lajos helyesen hangsúlyozza: „A művészetben ugyanis csak kivételes esetekben lehet fejlődési fokokat átugrani... Hiába élt vagy tanult éveken át a művészek zöme külföldön, mégis a magyar kultúra értéknormái, lehetőségei és feladatai határozták meg gondolatköriüket.”

A felzárkózás igénye azonban intenzívebbé vált ezekben az évtizedekben, a művészek fogékonyabbá váltak a modern törekvések iránt. Kultúránkban ugyanakkor igen fontos a népi és nemzeti karakter szerepe. Ebben viszont nem Nyugat-Európával, hanem az egykorú közép-, kelet- és észak-európai művészetekkel vagyunk közelebbi rokonságban, mert Európának ezeken a területein még számottevő szerepe van a népi kultúrának.

A kötet az újabkori magyar művészet történetének egyik legizgalmasabb s legérdekesebb periódusáról ad rendkívül részletes képet. A korszak heterogén jellegét a különféle irányok, iskolák változatos törekvései jelzik: a historizmus, a realista irányzatok, az új természetlátás térhódítása, a szecesszió és szimbolizmus egyre nagyobb szerepe, a posztimpreszionizmus virágzása, az avantgarde szemlélet jelentkezése.

A szorosabb értelemben vett művészettörténet (festészet, szobrászat, építészet) mellett először ebben az összefoglalásban olvashatunk tüzetesebben az adott évtizedek városrendezési törekvéseiről, a környezetkultúráról (lakáskultúra, öltözködés stb.), a könyvművészetről, illusztrációról, az ipari formatervezésről, a művészeti élet kereteiről, szervezeti formáiról, a művészképzés jellegéről, de a kor művészettörténetírásáról is. A művészeti tevékenység teljességére tekintő szándék jelentkezik abban is, hogy a periódus építészetéről szólva külön fejezeteket szentelnek a korszakra jellemző épület-típusok ismertetésének (templomok, szállodák, kaszinók, kórházak, pénzügyintézetek stb.). A korszak művészeti tevékenységének igen sokoldalú bemutatása végül is plasztikusan tudja megidézni a századforduló évtizedei művészeti kultúrájának nem csupán karakterét, de hangulatát is.

E rövid ismertetés nem ad módot még megközelítőleg sem arra, hogy mindazt az újdonságot, eredményt, kitűnő jellemzést, portrét, szintézisben először itt bemutatott művészeti ágat, irányzatot akár csak felsorolja, netán ismertesse, amit a kötet tartalmaz.

Számos kitűnő pályakép, portré (mint Ferenczy Károly, Lechner Ödön, Medgyaszay István, Kós Károly, Rippl-Rónai, Tornyai János és még sorolhatnánk) között is külön öröm ebben a szintézisben olvasni a Csontváryról és Gulácsyról szólót. Nyilvánvaló, hogy csak a hatvanas-hetvenes évek intenzív kutatásai, monografikus összegzései és (főként) szemléletváltozása tették lehetővé e periódus két olyan reprezentatív,

különleges s tragikusan különös, bizarr tehetségű festője, mint Csontváry és Gulácsy munkássága méltó értelmezését, jellemzését. Az előbbi Németh Lajosnak, az utóbbi Szij Bélának köszönhetően. E két portré példamutatóan tudja megidézni az adott korszak s a művészi alkat különösségének kapcsolatait és az önelvű festői teljesítmény karakterét.

Csak helyeselni lehet, hogy például Tornyai János munkássága már nem a két világháború közötti időszakban (mint a korábbi, kétkötetes összefoglalásban), hanem a század első évtizedei keretében kapott helyet. Festészetének eszmetörténeti kapcsolatai, az Adyével nem egy vonatkozásban rokon érületi-indulati szférája, uralkodó tematikai világa, stílusa valójában itt mutatható be a maga igazi szellemi környezetében, közegében.

A szintézis terjedelem-arányai azt mutatják, hogy a szerkesztő kitűnően megoldotta e nem könnyű feladatot; csak elvétve érezni, hogy talán rövidebben is tárgyalható lett volna egy-egy pálya, irányzat, iskola (például: Kőrösfői-Kriesch és általában a gödöllőiek tevékenysége, vagy az alföldiek némelyike, beleértve még vezető egyéniségük, Tornyai munkásságát is).

Olykor kissé zavaró, mivel az olvasó még nem ismerheti a megelőző, ötödik kötetet, hogy itt olvashat olyan művészek tevékenységéről is, akiknek fénykoruk az előző periódusra esik (Munkácsy, Madarász Viktor, Székely Bertalan, Than Mór, Lotz Károly, Zichy Mihály). Munkácsynak itt már csak a hanyatló korszakáról lehet szó. Talán az előző kötetre lehetett volna hagyni a teljes Munkácsy-pályaképet.

Mind az előző kötetet illusztráló képanyag (köztük 32 színes kép), mind pedig a második kötetben szereplő 1222 kép is igen körültekintő válogató szempontokat tükröz s nem kis érdeme, hogy számos eddig elhanyagolt, kevésbé illusztrált szféra (mint lakáskultúra, öltözködés, művészeti oktatás, plakátművészet, ipari formatervezés, dizlettervezés) bemutatására fokozott figyelmet fordít. A fotóművészetet illusztráló képanyag azonban kissé halványabbnak tűnik. A két kötetet sűrűbben lapozgató olvasó természetesen több színes képet is örömmel szemlélne.

A nagyszabású szintézis elsőként megjelent kötetében részben összegzi egy termékeny művészettörténeti szakasz eredményeit, részben pedig ösztönzést ad az újabb vizsgálatok számára. Mind a szakember, mind a magyar művészet iránt érdeklődő olvasó méltán várja fokozott érdeklődéssel a további köteteket.

Komlószi Tibor

A tizenkilencedik század művészete – Lyka Károly négy monográfiájáról

Lyka Károly hét kötetből álló monográfia-sorozata az utolsó százötven év magyar művészetét tekinti át. A Corvina Könyvkiadó 1981-ben a sorozat első két kötetét, 1982-ben a következő kettőt jelentette meg. *A táblabíró világ művészete* című első kötetnek (488 l. + 104 l. műmelléklet) ez immár a harmadik kiadása. Az első 1922-ben, a második 1942-ben látott napvilágot. Ugyancsak 1942-ben jelent meg először a *Nemzeti romantika* (174 l. + 104 l. műmelléklet), öt évvel később pedig a *Közönség és művé-*